

Köztörténet

ÖSSZEOMLÁS, FORRADALMAK, ELLENFORRADALOM (1918–1920)

Az Osztrák–Magyar Monarchia által kirobbantott háború pontot tett az utóbb békésnek tűnő Ferenc József-i időkre, ám maga alá temette nemcsak a Habsburg Birodalmat, hanem az ezeréves történelmi Magyarországot is. A háború, az összeomlás, a forradalmak és az ellenforradalom új országot teremtettek, a „trianoni Magyarországot”. Az ideiglenesség, a bizonytalanságérzet, a szélsőségek térnyerése, a régi és az új harcának reménytelenségei és torzóban maradó eredményei jellemezték az önállóságát visszanyert, de „csonka” Magyarország első, Horthy-korszaknak nevezett negyedszázadát.

A POLGÁRI DEMOKRATIKUS FORRADALOM ÉS KÖZTÁRSASÁG (1918. OKTÓBER 31.–1919. MÁRCIUS 20.)

1918. október 24-én Budapesten a Károlyi-párt, Jászi Oszkár Polgári Radikális Pártja és a Magyarországi Szociáldemokrata Párt megalakította az elsősorban parlamenten kívüli politikai erőkre támaszkodó „ellenkormányt”, a Magyar Nemzeti Tanácsot. A Tanács első elnöke a parlamenti ellenzék elismert vezetője, gróf **Károlyi Mihály** lett. A Nemzeti Tanácshoz az események felgyorsulása során számos politikai és társadalmi szervezet csatlakozott, de tömegesen jelentették be csatlakozásukat a közélet neves szereplői is.

A Magyar Nemzeti Tanács programját – emlékeztetve 1848. március 15. forradalmi 12 pontjára – ugyancsak 12 pontba foglalva október 25-én hozták nyilvánosságra. A deklaráció első és legfontosabb követelése a háború azonnali befejezése, a fegyverszünet, illetve a béke megteremtése volt: az annexió és hadisarc nélküli igazságos békéé. A háború gyors lezárásának követelését összhangba kellett hozni a nemzetiségi kérdés megoldásával és az ország területi integritásának megőrzésével, a belpolitikában pedig a polgári demokrácia berendezkedésének követelményeivel. Mindez az ország teljes nemzeti függetlenségének megteremtésével volt csak elképzelhető. A konkrét követelések között szerepelt az általános, egyenlő és titkos választójog alapján történő választások (alkotmányozó nemzetgyűlés);

A Nemzeti Tanács, 1918. november

Károlyi Mihály gróf (1875–1955) • Nagybirtokos, politikus, 1918–1919-ben miniszterelnök és 1919. január–március ideiglenes köztársasági elnök. Jogi tanulmányai után politikai pályára lép. 1905-től 1918-ig függetlenségi párti képviselő. 1909 és 1912 között a nagybirtokos érdekképviselő, az OMGE elnöke. 1918 októberében a Magyar Nemzeti Tanács elnöke. Október 31-től miniszterelnök, 1919 januárjától a köztársaság ideiglenes elnöke. 1919. március 21-én nem fordult szembe a Tanácsköztársaság kikiáltásával. 1919. júliusban emigrált, és 1946-ig különböző nyugati or-

szágokban élt. Az emigrációban szoros kapcsolatokat alakított ki a baloldallal, a kommunistákkal is. 1923-ban magyarországi vagyonát elkobozták és alapítványra tették. 1946–1947 folyamán hazatért, 1947-től párizsi magyar nagykövet. 1949-ben – a Rajk-per miatt – lemondott, és ismét emigrációba vonult. [GJ]

A Nemzeti Tanács jelvénye

a wilsoni elvek szerint a nemzetiségek kulturális és helyhatósági önkormányzatának, autonómiájának a biztosítása, annak reményében, hogy így a soknemzetiségű Magyarország az egyenrangú „testvérmépek” szövetségévé alakulhat át (s így megőrizheti területi épségét). A polgári demokratikus szabadságjogok felsorolása mellett a legnagyobb horderejű követelés a földreform volt.

A köztársaság kikiáltása
1918. november 16-án. Középen
Hock János és Károlyi Mihály

homo regius (latin) • A király bizalmas embere, személyében képviselője, általában nehéz és bonyolult ügyek intézésére, amikor abban az uralkodó akadályozva van (így 1918. október 27-től 1918. november 13-ig József főherceg). [GJ]

Hock János (1859–1935) • Plébános, a Nemzeti Tanács elnöke. 1912-től Budapest-Józsefváros plébánosa, függetlenségi párti országgyűlési képviselő. 1918. október 31-től a Magyar Nemzeti Tanács elnöke. 1919. március 21-én Csehszlovákiába menekült, majd emigrációban élt. 1933-ban hazatért, bíróság elé állították, és egy év börtönre ítélték, amit ki is töltött. 1890-től szabadkőműves páholy-tag. 1935. október 10-én halt meg Budapesten. [GJ]

baloldali radikális forradalmi törekvések • A Károlyi-korszakban részint a Forradalmi Katonatanács, részint a Kommunista Magyarországi Pártja által képviselt politika, amelynek célja a kormány megbuktatása és szocialista forradalommal a hatalom megragadása volt. A Forradalmi Katonatanács elnöke 1918. november 1-jétől Csernyák Imre százados, politikai irányítója a baloldali Pogány József szociáldemokrata politikus. A KMP 1918. november 24-én

alakult meg Budapesten, elismert vezetője az orosz fogságban borsevikká lett Kun Béla. [GJ]

jobboldali radikalizmus • A Károlyi-féle polgári demokráciát keresztény és nemzeti alapról, jobboldalról támadó irányzatok gyűjtőneve, amelyek a változást radikális, erőszakos eszközökkel, egy *előrevetett ellenforradalommal* akarták végrehajtani. Számos szervezet sorolható ide, de jelentősebb befolyásra – és későbbi meghatározó szerepre – kettő teszert: a MOVE és az ÉME. A MOVE elődszervezete a leszerelő tisztek érdekvédelmi alakulataként 1918. november 15-én jött létre. A MOVE akkor vált hatékony katonatiszti ellenforradalmi egyesületté, amikor 1919. januárjában Gömbös Gyula vezérkari századost választják elnökének. 1919. február végén a kormány betiltotta, majd 1919 nyarától a rendszer végéig működött. Az Ébredő Magyarok Egyesületének (ÉME) alakulása pontos dátuma nem ismert, valószínűleg ez is 1918. november folyamán jött létre. Tömegméretűvé 1919 nyarán-őszén vált. Legismertebb vezetője az 1920-as években Eckhardt Tibor volt. Keresztény és nemzeti jellegű civil szervezet, az ellenforradalmi mozgalmak között a szélsőjobbaldalon állt. [GJ]

Az őszirózsás forradalomra, amely a polgári demokratikus átalakulás döntő mozzanata volt, 1918. október 30-áról 31-ére virradó éjszaka került sor a magyar fővárosban. Maga a forradalom a szokásos forgatókönyv szerint zajlott le: kiszabadították a politikai foglyokat, elfoglalták a postát, a telefonközpontot, a katonai objektumokat és a város stratégiai pontjait.

A forradalom által hatalomra juttatott Nemzeti Tanács pártjai igyekeztek győzelmüket törvényesíteni. Október 31-én József főherceg **homo regiusként** Károlyi Mihályt, a Nemzeti Tanács elnökét nevezte ki miniszterelnöknek, s a kabinet tagjai felesküdtek a királynak. Károlyi a polgári demokratikus forradalom első koalíciós kormányát a Nemzeti Tanács három pártjából alakította meg. A kabinetben többségben volt a Függetlenségi 48-as (Károlyi) Párt. A kormánytagok között megtaláljuk a századelő magyar progressziójának neves személyiségeit: így a polgári radikális Jászi Oszkárt vagy a szociáldemokrata párt vezetőjét, Garami Ernőt.

Károlyi Mihály a kormány programját a minisztertanács első ülésén körvonalazta: az ország függetlenségéről és a választójog demokratikus reformjáról szóló törvények megalkotása, amnesztia a politikai elítélteknek, a sajtószabadság és a gyülekezési, egyesülési jog biztosítása, a parasztság földhöz juttatása, munkaügyi és népjóléti intézkedések, szociális törvények meghozatala. A nemzeti egység és a társadalmi megbékélés érdekében a szociáldemokrata Kunfi Zsigmond munkaügyi és népjóléti miniszter bejelentette, hogy a szociáldemokrata szervezett munkásság hat hétre felfüggeszti az osztályharcot, s ennek követésére szólította fel a többi társadalmi réteget is.

Az új Magyarország államformájáról azonban törvényes fórum nem rendelkezhetett. Ugyanis az addigi országgyűlés képviselőháza november 16-án kimondta önfeloszlatását, a főrendiház pedig berekesztette tevékenységét. Nem lévén törvényhozó hatalmi ág, sürgető feladat volt az alkotmányozó nemzetgyűlés összehívása. Ám a forradalmi hangulat közepette a régi renddel való szakítást jelképezte az államforma radikális megváltoztatása. Így került sor 1918. november 16-án az Országház kupolacsarnokában a törvényhozást „helyettesítő”, 500 tagra kiegészített Nagy Nemzeti Tanács ülésén az I. számú „néphatározat” elfogadására a népköztársasági államformáról. A Magyarország függetlenségét kihirdető **Hock János** (a Nemzeti Tanács elnöke) után a köztársasági eszme elszánt harcosa, Nagy György proklamálta a köztársaságot, amikor felolvasta az Országház főlépcsőjén a „néphatározatot”.

A hatalmi ágak szétválasztása csak részben történt meg. Károlyi mint miniszterelnök gyakorlatilag államfői jogokat is gyakorolt. A Nemzeti Tanács nem volt törvényhozó testület, inkább egyfajta ellenőrző szerepet tölthetett (volna) be. A „néptörvényeknek” nevezett kormányrendeletek jelentették a kormányzás alapját, és nem a népszuverenitásra támaszkodó törvényhozás jogalkotása.

Tragikus ellentmondásokkal volt terhes az 1918-as októberi forradalom és népköztársaság. A fiatal magyar demokrácia születésének percétől kezdve két tűz közé került. Két szélsőség: a **baloldali radikális forradalmi törekvések** és a **jobboldali radikalizmus**, az ellenforradalom fokozatosan megsemmisítette. Az 1918.

november elején rövid időre kialakult nemzeti egység felbomlott, a tömegbázis széthullott a külpolitikai kudarcok és a belső társadalmi ellentétek következtében. Károlyiék antantbarátsága illúzióknak bizonyult, az antant nem ismerte el a kormányt és az elnököt legitím hatalomnak, sőt blokád alá vette az országot. A keletkező utódállamok pedig nyíltan ellenségesen viselkedtek Magyarországgal szemben, és fokozódó nacionalizmusuk az ország fennmaradását is kérdésessé tette.

A MONARCHIA ÖRÖKSÉGE

A történelmi Magyarország felbomlását az első világháború elvesztése és azzal összefüggésben két tényező tette elkerülhetetlenné. Egyrészt 1918 nyarára az antant hatalmak arra az álláspontra jutottak, hogy a Habsburg Birodalomtól a jövőben már nem várható az a kiegyensúlyozó szerep, amelyet a térség korábbi évszázadaiban betöltött, másrészt – az előbbi felismeréssel szoros kölcsönhatásban – úgy vélték, hogy ha teret engednek az itt élő kis népek önálló államiságának, illetve területi aspirációinak, akkor az erősíti nagyhatalmi törekvéseiket. A soknemzetiségű magyar állam a nemzetiségeket nem tudta megnyerni annak a gondolatnak, hogy biztos jövőjüket Magyarországon lássák.

A forradalomnak kezdetben széles belpolitikai bázisa volt, mert szinte az egész társadalom azt várta tőle, hogy külpolitikai lépéseivel megőrzi az ország történelmi kereteit. Ezzel szöges ellentétben a győztesek viszont azt akarták, hogy az ország fogadja el a háborús vereség konzekvenciáit, s megkisebbedve illeszkedjen be az általuk formálódó Európába.

1918. november 3-án az antant Padovában (német nevén Páduában) a már nem is létező Monarchiával fegyverszünetet kötött. Mivel az antant balkáni haderőinek mozgását ez semmilyen sem korlátozta, ezért Károlyi Mihály kormányzatának elodázhatatlan feladata volt, hogy Louis Félix Franchet d'Esperey tábornokkal, a balkáni haderő parancsnokával tárgyalásba bocsátkozzon. A Belgrádban november 13-án megkötött katonai konvenció értelemszerűen csak kedvezőlebb lehetett, hiszen Padova óta tovább javultak az antantcsapatok pozíciói. A konvencióban a magyar fél vállalta, hogy nyolc napon belül visszavonja csapatait a Szamos felső völgye–Beszterce–Maros–Baja–Pécs–Dráva vonalra.

A forradalom vezetőinek az volt a hibája, hogy csak nagyon késve szabadultak meg a Wilson elnök elveihöz fűződő illúzióktól. Nem a szölamokra, hanem arra kellett volna figyelni, hogy november 5-én az Amerikai Egyesült Államok nyilatkozatban ismerte el Románia szövetséges jogait és igényeit. Bukarest hadviselő státusának elismerése egyértelműen a későbbi békeszerződés diktátum mivoltát vetítette előre.

Az önálló magyar külügyi igazgatásról 1918. december 13-án rendelkeztek (V. néptörvény). Az addigi nem-

zetközi gyakorlatnak megfelelően e törvény a létrejövő szolgálatot **Külügyminisztériumra**, diplomáciai képviselésekre és konzuli hivatalokra osztotta. 1919 februárjában a kiépülő külügyi szolgálatban a kinevezett tisztviselők 44 százaléka korábban a bécsi Ballhausplatzon, a közös külügyi szolgálatban nevelődött. Szakértelmük, nyelvi felkészültségük birtokában az új Külügyminisztériumban ők voltak a hangadók. A korabeli közvélemény ezt kritizálta, mert inkább olyanokat szeretett volna ott látni, akik „magyarabbak”. Az ország vezetői ellenben tisztában voltak azzal, hogy szakembe-

„Wilsonról csak wilsoni békét!”
Propagandaplakát, 1919

Külügyminisztérium • A magyar külügyminisztérium szervezeti felépítése 1919 decemberére alakult ki, amely az elkövetkező negyedszázadban ugyan nem kevés változást él meg, osztályokra építkező, fontos részlegeket állandóan megtartó szerkezete azonban változatlan. Az egyik legfontosabb eleme a politikai osztály. Vezetője mindenkor a minisztérium kulcsfigurája. A külképviseletek munkájának összehangolása, a követségekről beérkező jelentések elemzése, szintetizálásukkal a politikai helyzetkép megrajzolása, annak birtokában a külpolitikai vonal külképviseletek felé történő megfogalmazása, érvényesítésében való közreműködés volt a feladata. A miniszter kabinetje a másik legbiztosabb szervezeti elem. A titkári szolgálat ellátásán túl feladata a minisztertanács elé kerülő külpolitikai ügyek előterjesztése, valamint minden olyan belpolitikai ügy figyelemmel kísérése, amely a külügyminisztert mint a kormány tagját érinti. A sajtóosztály nem csupán a megfelelő tájékozottság szempontjából fontos

híryanagot gyűjti, de egyben a hazai sajtó (szerény anyagi eszközök birtokában egyes külföldi lapok) külpolitikai tárgyú cikkeinek színeztetése, orientálása szempontjából központi tényező. (Az osztály a második világháború esztendeiben a nagypolitikát helyenként közvetlenül befolyásoló szerepre tesz szert.) Mindenkor kulcsfontosságú az elnöki osztály, amely főképpen az alkalmazottak személyi dolgait intézte. Bizonyos értelemben a mai humanpolitikai osztályok megfelelője volt. Fontosságát jelzi, hogy ide került minden ügy, mely nem tartozik más osztályokba. Mivel a külfölddel való minden állami, hivatalos kapcsolat intézésének a külügyminisztérium volt a letéteményese, ezért a (szintén kis létszámú) gazdasági részlegek későbbi korok ágazati minisztériumainak feladatkörét látták el. (A gazdaságpolitikai részleg készítette elő például – az illetékes hazai szervezetekkel való szoros együttműködés alapján – a kereskedelemügyi, vámpolitikai, gazdasági egyezményeket.) [PP]

rekre van szükség. Ezért a Tanácsköztársaság külügyi népbiztossága is majd nagymértékben azokból tevődik össze, akik már a polgári demokratikus forradalom szolgálatába szegődtek.

Az 1918. november 13-i belgrádi konvenció aláírása a magyar forradalom de facto elismerését jelentette, s az emiatt mélyen felháborodott Georges-Benjamin Clemenceau francia miniszterelnök még a dokumentum semmisnek nyilvánítását is fontolgatta. Az antant szempontjából is megmutatkozó gyakorlati haszna miatt azonban *helyi hatóságokkal kötött megállapodás-ként* tudomásul vette. Prágában és Bukarestben ellenben még erre sem voltak hajlandók. A Felvidék megszállására a cseh csapatok már november 13. előtt megindultak, november 20-án pedig a román király tüzei harcra katonáit. December 1-jén a gyulafehérvári gyűlés Erdély Romániával történő egyesülése mellett szállt síkra, másnap pedig a franciák lépik át a belgrádi konvencióban rögzített vonalat. A Károlyi-kormányzat december 6-án elrendeli az ellenállás beszüntetését, mert illúziókat táplál a győztesek szándéka felől, és azt reméli, hogy ekképpen javítja az ország majdani békekötési esélyeit. Az eredmény azonban az, hogy megbomlik a forradalom egysége.

Ami a belpolitikát illeti, kezdettől elégedetlenek voltak a kormányzat reformjainak mértékével és tempójával a radikális forradalmi változásokban kiutat kereső tömegek, elsősorban a városi és falusi szegénység, a me-

nekültek-tízezerei. Ellenségesen szemlélték a kormányzatot, majd aktívan szembe is fordultak vele a konzervatív, tradicionális vezető rétegek, valamint a politikában egyre inkább aktivizálódó és hatalmi aspirációkat melengető újkonzervatív jobboldali radikális csoportok. A jobboldali ellenfélnek tehát már túl sok volt az engedmény, a baloldali ellenfélnek pedig túl kevés a szociális haladás. Így az októberista demokrácia a forradalom és ellenforradalom közötti keskeny úton bukda-csolt.

Párizsban a békekonferencián nem a magyar, hanem az orosz forradalom volt a fő kérdés. A szerveződő nemzetközi intervencióban a román királyi hadseregnek lényeges szerepet szántak, így az is fontos volt, hogy Bukarestet biztosítsák: magyar részről semmiféle veszedelem nem fenyegeti. Ezért fontolgatták, majd döntöttek el 1919. február 17. és március 17. között annak a 40–50 km széles semleges zónának a tervét, amelyet azután Ferdinand Vix francia alezredes adott át jegyzék formájában Károlyi Mihálynak március 20-án. Ez az antant érdeke szempontjából is nagyon rossz döntés volt, hiszen semmi sem indokolta a Károlyi-kormány külpolitikai jámborságának megkérdőjelezését, komoly magyar katonai erő híján pedig az oroszországi román intervenció Budapest részéről történő megzavarása sem lehetett reális veszély. A Vix-jegyzék néven ismert lépés a polgári demokratikus forradalom bukásához és a Tanácsköztársaság kikiáltásához vezetett.

A MAGYARORSZÁGI TANÁCSKÖZTÁRSASÁG (1919. MÁRCIUS 21.–AUGUSZTUS 1.)

A szociáldemokrata politikusok – néhány kivételtől eltekintve – a munkástanács támogatásával a polgári demokrácia feladása és a proletárdiktatúra megteremtése mellett döntöttek. Megállapodtak a Gyűjtőfogházban lévő kommunistákkal a két párt egyesítéséről és a hatalom átvételéről. Az 1919. március 21-én proklamált Magyarországi Tanácsköztársaság nem jöhetett volna létre a néhány tízezer kommunista szimpatizáns akaratából. Ehhez az kellett, hogy a tényleges tömegeket jelentő szociáldemokrácia vállalja az „orosz példa” követését.

Valószínűleg **Kun Béla** és társai is tisztában voltak azzal, hogy kisebbségre támaszkodó diktatúra fenntartása hosszú távon csak külső támogatással lehetséges. Kun a Budapesti Munkástanács előtt megfogalmazta: *Mi a Magyarországi Tanácsköztársaság sorsát a nemzetközi proletárforradalomra alapítottuk.* A világforradalomra azonban – mint az közismert – az orosz bolsevikok erőfeszítései ellenére sem került sor.

A Tanácsköztársaság államrendszerében a végrehajtó hatalom a Forradalmi Kormányzótanácsé volt; a kormány tagjait nem miniszternek, hanem szovjet mintára népbiztosnak nevezték, akiket az egyesült párt (Magyarországi Szocialista Párt) jelölt. A kormány elnöke a szociáldemokrata **Garbai Sándor** lett, ám annak tényleges vezetője a kommunista Kun Béla volt.

A proletárdiktatúra állami és gazdasági berendezkedése a szovjet példát követte. Ez az egypártrendszeren alapuló pártállami diktatúrát, illetve a **hadikommunizmus** bevezetését jelentette. Egyetlen politikai szervezet működhetett: a szociáldemokrata és kommunista párt egyesüléséből létrejött állampárt, amelynek azonban nem volt külön hatalmat gyakorló szerepe, hanem ezt a diktatúra kommunista vezetői tartották kezükben: mindenekelőtt a politikát irányító Kun Béla. Neki engedelmességek a fegyveres elnyomást, a vörösterroret gyakorló különítmények és a szerveződő Vörös Hadsereg is.

A budapesti proletárdiktatúra híréből mélyen befolyásolt antantkörök először békülékenynek mutatkoztak. Ezért jelent meg Jan Christian Smuts tábornok az antant megbízásából 1919. március 31-én a magyar fővárosban. Az álláspontok közeledése ellenére a tárgyalások ugyan nem vezettek eredményre, a sokak által szorgalmazott közvetlen antant-

Proletárok!
Előre! Plakát,
1919

Garbai Sándor (1879–1947) • Szociáldemokrata politikus, a Tanácsköztársaság Forradalmi Kormányzótanácsának elnöke 1919-ben. Eredeti foglalkozása kőműves. Szakszervezeti és párttisztviselő voltak, népszerűségét kiváló szónoki képességének köszönhetően. 1919–1934 között Bécsben, 1934 és 1938 között Csehszlovákiában, végül Franciaországban élt emigrációban. [GJ]

Kun Béla (1886–1939) • Kommunista politikus. Kolozsvárott végzett egyetemet, 1902-től a szociáldemokrata párt tagja, újságíró és párttisztviselő. Az első világháborúban 1916-ban orosz fogságba esett. Belépett a bolsevik pártba, és kapcsolatba került annak legfőbb vezetőivel. 1918 novemberében illegálisan hazatért, és megalakította a KMP-t. A Tanácsköztársaság idején külügyi népbiztos, de ténylegesen a diktatúra vezető embere. A bukás után Ausztriába, majd a Szovjetunióba emigrált. A Kommunista

Internacionálé egyik vezetője, az emigráns KMP moszkvai frakciójának irányítója. 1939-ben – miután koholt vádakkal letartóztatták – a GULAG-ban pusztult el. [GJ]

hadikommunizmus • Az oroszországi polgárháború és intervenció idején bevezetett gazdaságpolitika 1918 és 1921 között. Kikapcsolta a piac és a pénz szerepét, bevezette a közvetlen cserét: az élelmiszer rekvirálását és központi újraelosztását. Felszámolta a magánkereskedelmet, és alkalmazta az általános munkakényszert. Célja a hadsereg és az állami bürokrácia ellátása. A hadikommunizmus legtöbb áldozatát a parasztság hozta a beszolgáltatással és rekvirálások miatt. Ez ellen több helyen lázadások robbantak ki, ezeket véresen levertek. A hadikommunizmus idején a termelés tovább hanyatlott, a gazdasági élet megbénult. [GJ]

A Tanácsköztársaság kikiáltása, 1919. március 21. Garbai Sándor beszél, mellette Kun Béla

Fegyverbe! Plakát, 1919

intervencióra azonban nem került sor. Ehelyett indultak meg a szomszédos országok csapatai. A támadás csehszlovák és főleg román oldalról volt veszedelmes. Május első napján a csehszlovák és román haderő Máramarosnál találkozott, ugyanekkor a románok már elérték Szolnokot.

A Tanácsköztársaság vezetőinek azonban sikerült az, amit a polgári demokratikus forradalom nem tudott megtenni: május 20-tól olyan katonai ellentámadást bontakoztatott ki, amelynek eredményeként 23-án szétválasztották a cseh és román csapatokat, majd május 30-tól a magyar Vörös Hadsereg az egész északi fronton támadásba lendült. Június 6-án felszabadította Kassát,

néhány napon belül pedig még egy sor felvidéki várost. A katonai sikerek alapján, tehát magyar befolyással június 16-án kikiáltották a Szlovák Tanácsköztársaságot.

A magyar katonai sikerek hatására a békekonferencia június 7-én, majd 13-án jegyzéket intézett Budapesthez: a magyar katonai lépések leállításáért, Csehszlovákia kiürítéséért cserében a határokról szóló tárgyalásokon való magyar részvételi lehetőséget ígért és a román csapatok visszavonását. Június 16-án igenlő válasz született. A diplomáciai rugalmasság azonban messze nem volt elegendő. A Tanácsköztársaság gazdasági, hatalmi és erkölcsi válsága csak tovább mélyült a felvidéki területek kiürítése nyomán, hiszen a meghozott áldozatok hiábavalóságát sugallta. Mindehhez járult, hogy a román csapatok nem vonultak vissza. Az ezt kikényszeríteni hivatott magyar lépés kudarcra vizont megadta a végső lökést a kilátástalan nemzetközi helyzetben lévő Tanácsköztársaság bukásához.

A különféle előjelű legendákkal szemben a történeti valóság az, hogy a Tanácsköztársaság története a trianoni békében később rögzített határokat – Burgenland kivételével – sem kedvező, sem kedvezőtlen irányban nem befolyásolta. A békekonferencia illetékes albizottsága már 1919. március 18-án meghozta a maga végleges álláspontját a magyar–román határ ügyében, hamarosan kialakult a magyar–csehszlovák és a magyar–jugoszláv határ is, május 12-én pedig a Legfelsőbb Tanács vita nélkül az egész tervre rábólintott. Ezt a határt ismertette Clemenceau az említett június 13-i ultimátumban, és ez

kerül be majd – kisebb módosításokkal – a trianoni békeszerződés szövegébe. Az akkoron még Nyugat-Magyarország néven számon tartott területet az antanthatalmak (korábbi álláspontjukat megváltoztatva) azért ítélték Ausztriának, hogy a súlyos élelmezési gondokkal küszködő, a kortársak túlnyomó többsége által életképtelennek tartott országot távol tartsák a szovjet típusú kísérlettől, a távolabbi jövőben pedig az Anchlusstól, tehát a nagy német testvérhez történő csatlakozástól.

A trianoni békeszerződésben rögzített határok megrajzolására a szomszédos nemzetek ragadozó étvágyú nacionalizmusa sem tudott befolyást gyakorolni. Ha azok érvényesülésének a nagyhatalmak teret engednek, akkor az önálló magyar államiség földrajzi kiterjedése szinte a főváros környékére, a Duna–Tisza közére és Délkelet-Dunántúlra szorítkozott volna. Hiszen a csehek a Vác–Miskolc vonalig, a románok a Tiszáig akartak jönni, a délszlávok pedig Soprontól indították az elképzelt magyar–jugoszláv határt, amely azután a Balatontól délre haladva Bajánál érte volna el a Dunát, onnan pedig a Maros torkolatáig tartott volna a Duna–Tisza közén át.

A KERESZTÉNY NEMZETI KURZUS IDŐSZAKA (1919. AUGUSZTUS 1.–1920. JÚNIUS)

A Tanácsköztársaság fegyveres felszámolásától a békeszerződés aláírásáig (1920. június 4.) Magyarország továbbra is provizórikus határok között élt, és belső berendezkedése körül is éles politikai harcok dúltak. A hatalmi csoportok befolyása átmenetinek bizonyult, ingatag volt a vagyon- és jogbiztonság, a fehérterror következtében a forradalmakban szereplők élete is veszélybe került. Ezeket a zavaros hónapokat részint már a kortársak is, majd a szakirodalom szintén keresztény nemzeti kurzusnak, alakítóit pedig kurzuspolitikusoknak nevezte.

1919 nyarán–őszén Magyarországon három, változó súlyú hatalmi tényezőt különböztethetünk meg: a megszálló román hadsereget, a **Horthy Miklós** vezette Nemzeti Hadsereget és az ellenforradalmi politikai hatalmat formálisan gyakorló kormányt. Kétségtelen azonban, hogy magát az ellenforradalmat, ha azon nem egyszerűen csak hatalmi váltást („rendszerváltást”) értünk, azok a gyorsan kibontakozó, majd néhány év múlva formálissá váló tömegszervezetek képviselték, amelyek elsősorban a fővárosban képesek voltak komoly nyomást gyakorolni az események alakulására. Legfontosabb a **Gömbös Gyula** által vezetett, katonatisztek tömörítő Magyar Országos Véderő Egyesületet (MOVE), amelynek hatalmát a fővezérséggel és a karhatalmi funkciót betöltő különítményekkel fennálló összefonódása biztosította. A másik, civil szervezet az Ébredő Magyarok Egyesülete, az ÉME, amelynek több százezres tagsága tömegdemonstrációk révén vitte az utcára az ellenforradalmi követeléseket.

Az új típusú ellenforradalmi szervezeteket a Társadalmi Egyesületek Szövetsége (TESZ) fogta össze, koordinálta fellépéseiket. A munkásság és az alkalmazottak között a kurzus hónapjaiban jelentős befolyásra tettek szert a keresztényszocialista egyesületek és szakszervezetek. A látható mozgalmak és szervezetek mögött pedig a félig-meddig illegális, úgynevezett titkos társaságok álltak, amelyekben a régi és az új politikai elit tagjai kötöttek egymást segítő-támogató „véd- és dacsövetséget”. Ezek közül a legnagyobb befolyással az Etelközi Szövetség, az EX rendelkezett, amelyben ugyancsak Gömbösnek volt meghatározó szerepe. Horthy Miklós sem fővezéreként, sem államfőként nem lépett be egyik ilyen szervezetbe sem, csupán a MOVE díszelnökségét vállalta meg Szegeden.

1919. november közepéig a legerősebb hatalmi tényező Magyarországon a román hadsereg volt. A román megszállók számolták fel a Vörös Hadsereget, a Tanácsköztársaság hatalmi szerveit és saját hatáskörükben jártak el tagjaival szemben. Tehát a terrort nem csak a tisztí különítmények, hanem a román hadsereg is gyakorolta: ellenőrizték a közigazgatást, a kormányt, a sajtót. A Tiszántúlon román katonai közigazgatást vezettek be azzal a nyilvánvaló céllal, hogy a területet elszakítsák az országtól. Hatalmas anyagi károkat okozott a megszállás: a román hadsereg megkezdte az ország szisztematikus kifosztását. Vagonok ezreibe vitték a gabonát, állatállományt, élelmiszert, gyári felszereléseket, műkincseket; mondhatni

Horthy Miklós (1868–1957) • Magyarország kormányzója (1920–1944). Nagybányai Horthy Miklós Kenderesen, középbirtokos családban született. Tengerész-tiszt lett, 1909-től Ferenc József szárnysegédje. A háború alatt több csatában vett részt, érdemeiért altengernaggyá léptették elő, ő volt a Monarchia hadiflottájának utolsó parancsnoka. 1919. júniustól a szegedi ellenkormány hadügyminisztere, majd a Nemzeti Hadsereg fővezére. 1920. március 1-jétől 1944. október 16-ig kormányzóként Magyarország államfője. Ekkor a németek és nyilasok fogságában kényszerűen lemondott; a Német Birodalomba szállították, ahol háziőrizetben tartották. A háború után nem nyilvánították háborús bűnösnek. Portugáliában (Estoril) telepedett le, s itt élt haláláig. 1993-ban helyezték örök nyugalomra a kenderesi családi sírboltban. [GJ]

Gömbös Gyula (1886–1936) • Magyarország miniszterelnöke (1932–1936). Katonai pályára lépett, az első világháborúban vezérkari századosként harcolt. 1918-tól az ellenforradalmi mozgalmak központi alakja. 1919. januártól a MOVE elnöke. 1919. májustól a szegedi ellenforradalmi csoport egyik vezetője, hadügyi államtitkár. 1919 őszétől szolgálaton kívüli állományú katonaként politikai pályára lépett. Kisgazdapárti képviselő, 1922-ben az Egységes Párt ügyvezető alelnöke. 1923-ban szembefordult Bethlen Istvánnal, és kilépett a pártból. Fajvédő elbarbáraival 1924-ben megalakította a Magyar Nemzeti Függetlenségi Pártot, amely 1928-ig működött. Ekkor visszalépett a kormánypártba, és honvédelmi államtitkár, majd 1929-től honvédelmi miniszter lett. 1929-ben vitézzé avatták, majd előlépett szolgálaton kívüli tábornokká. 1932. október 1. és 1936. október 6. között miniszterelnök és honvédelmi miniszter. [GJ]

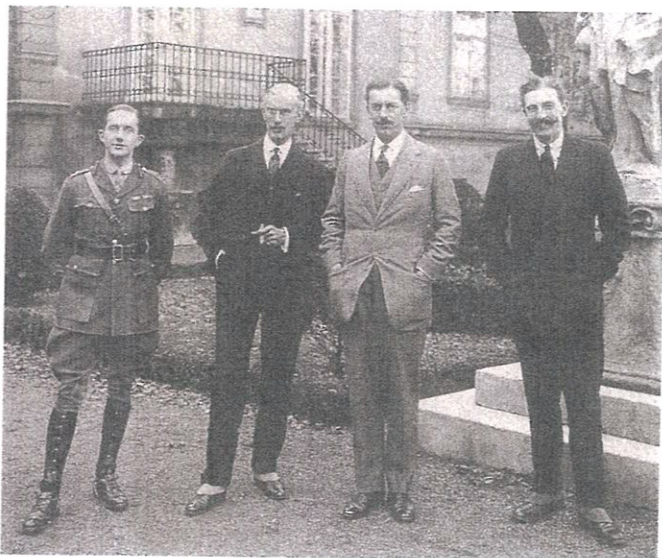
Friedrich István látogatása Horthy Miklós fővezérnél Siófokon, 1919. augusztus

Friedrich István (1883–1958) • Mérnök, gyáros, politikus, miniszterelnök 1919-ben. A Műegyetemen szerzett mérnöki diplomát, majd kisebb gépgyárat alapított. 1912-től a Függetlenségi Párt tagja, egy ideig Karolyi Mihály híve. 1919 nyarán az ellenforradalom egyik vezetője, a Keresztény Nemzeti Párt alapítója. 1919. augusztus és november között az ellenforradalmi kormány

miniszterelnöke. Az antant nem ismerte el a legitimista Friedrich-kormányt, ezért 1919 novemberében le kellett mondania. A Horthy-korszakban szinte minden ciklusban képviselő, különféle neveken szereplő keresztény pártok tagja. A kortársak és Horthy kalandornak tartották. 1951-ben a Grösz-perben mint legitimistát elítélték, és a váci börtönben halt meg. [GJ]

Sir George Clerk az antant teljhatalmú budapesti megbízottja kíséretével, 1919. november

mindent, ami mozdítható volt. A szabadrablás végeredményét 1,5 milliárd aranykoronára becsülték, aminek következtében a békekonferencia magyar–román viszonylatban nem is állapított meg jóvátételt Románia javára. A megszállókat a békekonferencia 1919. november közepén kiharcolta a Dunántúlról, a fővárosból és a Duna–Tisza közéről, 1920 márciusában pedig a Tiszántúlt is ki kellett üríteniük az új államhatárig. Végül is távozásuk tette lehetővé az új Magyarország berendezkedésének a felgyorsítását, majd konszolidálását.

A románok által meg nem szállt területeken (Dél- és Nyugat-Dunántúl) gyorsan helyreállt a korábbi közigazgatás és társadalmi-gazdasági rend. Ebben az ország-részben a Szegedről augusztus közepén átvonuló Nemzeti Hadsereg kezében volt a tényleges hatalom, amely kiegészült az Ausztriából a nyugati megyékbe vonuló, Lehár Antal ezredes által vezetett mintegy 2000 fős csapatokkal. A magyar fennhatóságot részint a hadsereg által kialakított körletparancsnokságok, részint az ugyancsak a fővezérségtől függő kormánybiztosok gyakorolták. Ezt a struktúrát a románok fokozatos kivonulásával egyidejűleg az ország egész területére kiterjesztették.

A Nemzeti Hadsereg, amely Szegedről indulva még csak alig ezer főt számláló tiszti századokból állt, néhány hónap alatt – részint toborzás, részint sorozás révén – jelentős katonai erővé vált: 1920 márciusában már körülbelül 80 000 főt tett ki. A hadsereg reguláris alakulatai a körletparancsnokságok hatáskörébe tartozó helyőrségekben állomásoztak. A tiszti különítmények, amelyek közvetlenül a fővezérségnek, személy szerint Horthynak voltak alárendelve, mozgó alakulatokként karhatalmi funkciót töltöttek be. Ez kezdetben spontán megtorlásokból, törvénytelenül elkövetett gyilkosságokból állt. Az általuk gyakorolt fehérterror célja a lakosság megfélemlítése, a forradalmi elemek üldözése volt. A hírhedtté vált különítményvezérek sokszor önállósították magukat, és nem Horthy parancsára cselekedtek. (A fővezérség esetenként vizsgálatot is elrendelt a gyilkosságok ügyében.) Horthy Miklós mint az egyetlen számottevő magyar karhatalom és katonai erő parancsnoka egyre növekvő politikai tekintélyre tett szert, s amikor felismerte a nagy lehetőséget, hogy az élre kerülhet, még egyértelműbben elhatározta magát az atrocitásoktól.

1919 nyarán és kora őszén Horthy és környezete a kibontakozást még a Nemzeti Hadsereg által gyakorolt katonai diktatúrában látta. Ez a fajta diktatúra a budapesti bevonulásig gyakorlatilag érvényesült is, később azonban csak burkolt formában lesz jelen a rendszerben, elsősorban a fővezérből lett kormányzó legfőbb hadúri funkciója révén.

A leginkább képlékeny hatalmi központ a Budapesten 1919. augusztus 6-án az olasz antant misszió jóváhagyásával és néhány román katonával végrehajtott puccs révén alakult, **Friedrich István** által vezetett ellenforradalmi kormány volt.

A politikai vezetésre igényt tartó kormány a kurzus

hónapjaiban koalíciós alapokon működött. A korábbi pártstruktúra – amelynek rendező elve a közjogi kérdés volt – felbomlott, s az újjárendeződés sem a demokráciákban szokásos konzervatív–liberális–szociáldemokrata értékrend szerint történt, hanem a már tárgyalt keresztény-nemzeti szempontok határozták meg. A rengeteg kezdeményezés közül kettő bizonyult sikeresnek és tömegeket megmozgatóknak: főként a politikai katolicizmusra építő keresztény párt, amely számos metamorfózis után ekkor a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja – KNEP nevet kapta, és a konzervatív, katolikus vidékre, ilyen értelmiségre és polgárságra, a keresztényszocialista elemekre számíthatott. A másik a **Nagyatádi Szabó István** vezette demokratikus, függetlenségi és inkább protestáns hagyományokra támaszkodó Országos Kisgazdapárt, valamint a Rubinek Gyula által vezetett, inkább konzervatív–agrárius földművespárt egyesüléséből létrejött, röviden kisgazdapártnak nevezett gyűjtőpárt volt. Az előbbi inkább lateiner és városi, az utóbbi vidéki és agrár jellegű, az előbbi inkább legitimista, az utóbbi inkább szabad királyválasztó.

A két, magát keresztény-nemzetinek valló új tömegpárton belül és között is létezett egy új keletű cezúra: a királykérdésben elfoglalt álláspont. A legitimisták szerint ugyanis a király nem mondott le, a kényszerítő körülmények miatt átmenetileg nem gyakorolhatja a hatalmat. Amint a nemzetközi helyzet lehetővé teszi, **IV. Károly** visszatér a trónra. A legitim uralkodó, fején a Szent Koronával képezi a jogfolytonosságot, beleértve a történelmi Magyarország területi integritásának helyreállítását is. Ezzel szemben az úgynevezett szabad királyválasztó tábor abból indult ki, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia megszűnésével érvényét veszítette a *Pragmatica Sanctio*, a két ország együttkormányzása. Így a királyválasztás joga (tudniillik a Magyar Királyság választott királyság volt) visszaszállt a nemzetre. A népszuverenitás gyakorlója a nemzetgyűlés (majd országgyűlés), tehát annak joga az államfői hatalomról való döntés. Ez az álláspont lehetővé tette nemzeti király választását: a magyar király nem lehet egyben más ország uralkodója. Ám gyakorlatilag a szabad királyválasztók döntő többségének eszében sem volt királyt választani: ellenkezőleg, a *király nélküli királyságban* az államfői poszt provizórikus rendezése révén a hatalom csúcsaira 1919-ben jutók (Horthy és az ellenforradalom erői) pozícióit lehetett így véglegesíteni. Tehát e mögött az álláspont mögött Horthy államfővé emelésének törekvése állt. (Kétségtelen, hogy a legitimista–szabad királyválasztó szembenállásban az új körülmények között kísértett a dualizmus kori ellentét, a 67-esek és a 48-as függetlenségi szembőlállása.)

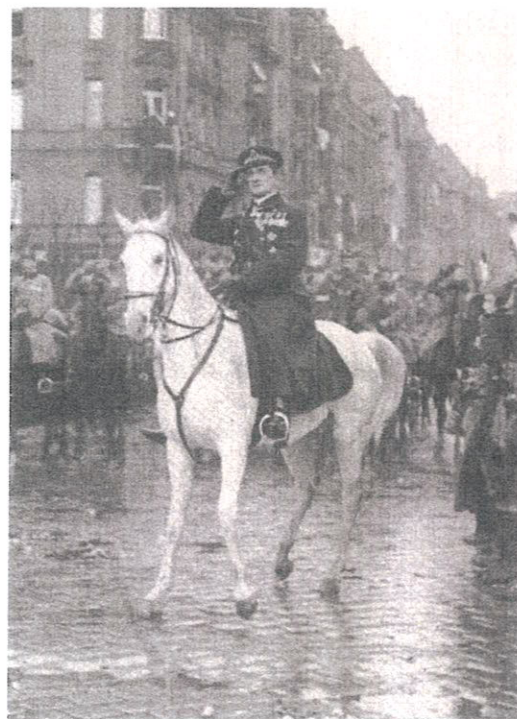
Ahhoz, hogy az antanthatalmak békét köthessenek Magyarországgal, meg kellett teremteni az önálló államiság alapvető attribútumait. Ezek közül a legfontosabbak: a végrehajtó hatalom (közte a legitim kormány), a közigazgatás és igazságszolgáltatás szervei, a hadsereg, a lakosság többsége által választott törvényhozás, valamint az

Nagyatádi Szabó István (1867–1924) • Kisgazda pártvezér, földművelésügyi miniszter. A mintegy 30 holdas kisgazda függetlenségi párti politikusként került a közéletbe. 1909-től a Gazdapárt, 1918-tól az Országos Kisgazdapárt elnöke volt. 1919. februárban belépett a Berinkey-kormányba. 1919-től az Egyesült Kisgazda- és Földműves Párt elnökeként a koalíciós kormányok tagja, földművelésügyi, illetve kisgazda-miniszterként. 1922-től ő lett a kormánypárt, az Egységes Párt elnöke és földművelésügyi miniszter haláláig. Programja a parasztdemokrácia

megteremtése és egy demokratikus földreform volt. [GJ]

IV. Károly (1887–1922) • Az utolsó magyar király (1916–1918) Habsburg Károly Ferenc Józsefként született. Katonai nevelést kapott, de nevelőitől megtanult magyarul is. 1914-től trónörökös főherceg. Az 1918 novemberében kiadott eckartsai nyilatkozata szerint visszavonult uralkodói jogainak gyakorlásától. 1921 novemberében a magyar nemzetgyűlés megfosztotta a trónról. Angol közreműködéssel emigrációba vonult. [GJ]

A Nemzeti Hadsereg ünnepélyes bevonulása Budapestre, 1919. november 16.

államfő intézménye. Ezek létrejöttéhez, mint kiderült, a békekonferencia közvetlen beavatkozására volt szükség.

A békekonferencia a román csapatok kivonásának és a számára elfogadható koalíciós kormány létrehozásának feladatával Sir George Clerk angol diplomatát bízta meg, aki 1919 októberében érkezett Budapestre. 1919. november elején elérte a pártok és a fővezér megegyezését, ami a kibontakozás alapja lett. Horthy lemondott a katonai diktatúráról, kilátásba helyezte a koalíciós kormány elismerését és az alkotmányos hatalomnak való engedelmességét.

1919. november 16-án, egy borongós, esős őszi napon darutollas nemzeti hadserege élén, fehér lovon, tengerészti egyenruhájában Horthy Miklós belavagolt Budapestre. A koncentrációs kormánynak nevezett koalíció – amelyben a keresztény párt és a kisgazdapárt többsége érvényesült, de helyet kapott benne a liberális, demokrata és szociáldemokrata irányzat is – novem-

Békekonferencia Versailles-ban, 1919.
Középen balról jobbra: Orlando,
Wilson, Clemenceau és Lloyd George

Huszár Károly (1882–1941) • Néptanító, politikus, miniszterelnök 1919. november és 1920. március között. 1910-tól a Katolikus Néppárt képviselője, 1919 után a KNEP egyik vezetője. Az 1919 novemberében megalakult koalíciós kormány miniszterelnöke. 1920 és 1928 között a parlament tagja. 1929-től 1934-ig az Országos Társadalombiztosítási Intézet (OTI) elnöke, és a felsőház tagja. Ezt követően az *Actio Catholica* szociális szakosztályának elnöke. [GJ]

magyar béketárgyalási delegáció Trianonban • Miután a békekonferencia 1919. november végén elismerte a Huszár-kormányt, Clemenceau francia elnök december 1-jén felszólította a magyar kormányt, küldje el megbízottait a békekonferenciára. A magyar delegáció 1920. január 5-én utazott el Budapestről. Vezetője gróf Apponyi Albert, a főmegbízottak gróf Teleki Pál, gróf

Bethlen István, gróf Somssich László, Zoltán Béla, báró Lers Vilmos és Popovics Sándor voltak. A delegáció alaposan felkészült, rengeteg dokumentumot, statisztikát vitt magával. A Teleki által készített *carte rouge* a történelmi Magyarország etnikai térképe volt. [GJ]

Apponyi Albert gróf (1846–1933) • A 19. század végének és a 20. század első harmadának köztisztviselőnek örvendő, talán legtekintélyesebb politikusa. Jogi diplomát szerzett, és a világnyelven választékosan beszélt. 1872-től több ciklusban országgyűlési, illetve nemzetgyűlési képviselő, valamint főrendiházi majd felsőházi tag. A konzervatív-liberális politika megtestesítője. Több ízben kultuszminiszter. 1919–1920-ban a magyar béke-delegáció vezetője a párizsi békekonferencián. 1925-től haláláig Magyarország fődelegátusa a Nemzetek Szövetségében. [GJ]

ber 24-én alakult meg a keresztény párti **Huszár Károly** vezetésével.

November végén az antant elismerte a Huszár-kormányt, és felszólította, hogy küldje el a **magyar béketárgyalási delegációt Trianonba**. A nagy tekintélyű **Apponyi Albert** gróf elnökletével felállított delegáció a békekonferencián minden tőle telhetőt elkövetett a magyar érdekek képviseletére, ám nem sok eredménnyel.

1920. januárban zajlottak le az első nemzetgyűlési választások. A két legnagyobb párt a KNEP, illetve az Országos

Kisgazdapárt lett, és ezek koalícióján alapult a kormányzás. A nemzetgyűlés 1920. február 23-án ült össze. Az államfői hatalomról alkotott 1920. évi I. törvényekben kimondták, hogy amíg a trón betöltéséről a békeszerződés aláírása után nem dönthet a nemzet, addig ideiglenes államfőként kormányzóra bízák az államfői hatalom gyakorlását.

A kormányzóválasztásra 1920. március 1-jén került sor. Horthynek csak jelképes vetélytársa volt gróf Apponyi Albert. A jelen lévő 141 képviselő közül 131 Horthyra szavazott, Apponyi 7 szavazatot kapott (2 érvénytelen volt és egy szavazólap üresen maradt). A mondhatni szinte egyhangú választás tükrözte az akkori hatalmi viszonyokat: Horthyval szemben sem itthon, sem Párizsból nézve nem volt alternatíva. Hamarosan kiderült az is, hogy az új szerepkörbe gyorsan beletanuló katonai politikai érzékkel, s főleg taktikai képességgel rendelkezik.

Az antant által elismert koalíciós kormány létrejötté, a népképviseleten alapuló törvényhozás összehívása és a törvényes államfő megválasztása után kerülhetett sor az új Magyarország nemzetközi elismertetésére: az átmeneti állapotokat lezáró békeszerződés aláírására. Az első világháborút lezáró Párizs környéki békék átrajzolták Közép-, Kelet- és Délkelet-Európa politikai térképét.

TRIANON

A békeszerződés aláírására végül is 1920. június 4-én a versailles-i kastélyrendszerhez tartozó Nagy-Trianon palotában került sor (és nem a Kis-Trianon palotában, ahogy azt nem kevés mű tévesen állítja). Az ország területe ennek következtében 282 000 négyzetkilométerről 93 000 négyzetkilométerre, tehát kerekén egyharmadára zsugorodott. Az 1910. évi népszámlálás szerint számított közel 21 milliónyi lakosságból az új határok közé 7,6 millió került. Különösen fájdalmas volt, hogy az elvesztett népességből több mint hárommilliónyian magyar ajkúnak vallották magukat. (Több mint 1,6 millió Romániában, több mint 1 millió Csehszlovákiában, közel félmillió Jugoszláviában.) A megrázkódtatást fokozta, hogy az elkerült magyaroknak hozzávetőleg a felezárt etnikai tömbben a határok mentén élt. A békeszer-

Manno Miltiadesz plakátja,
1920

283205

ződés jogilag is visszaállította az ország évszázadok óta hiányzó függetlenségét – ez volt jószereivel az egyetlen pozitívuma –, ám azt egyidejűleg erősen csonkította azáltal, hogy előírta az általános hadkötelezettség megszüntetését, és csupán 35 000 fős zsoldos hadsereget engedélyezett. Fegyvert és lőszert egyetlen gyárban lehetett előállítani, a dunai flottilla fegyveres részét ki kellett szolgáltatni, katonai repülést nem lehetett kiépíteni – mindezt annak érdekében, hogy az ország védelmi képessége a messze jövőben is gyenge maradjon. A szigorú előírások esetleges kijátszásának meggátlásáról a Budapestre küldött Katonai Ellenőrző Bizottságnak kellett gondoskodnia. Szokatlan módon – bár nem egyedülállóan, az Ausztriával 1919 szeptemberében aláírt békeszerződés is tartalmazott ilyen szakaszt – a békeszerződésben Magyarországnak kötelezettséget kellett vállalnia arra, hogy nem mond le állami függetlenségéről.

A KONZERVATÍV-LIBERÁLIS BETHLEN-KORSZAK

A POLITIKAI ÉS GAZDASÁGI KONZOLIDÁCIÓ FELTÉTELEI

Bármilyen nehéz volt tudomásul venni, a békeszerződés objektíve megteremtette Magyarország számára – igaz, deviáns módon – a politikai és gazdasági konszolidáció feltételeit. Ezt a feltételrendszert a Teleki-kormány

királypuccs • IV. Károly király 1921-ben lezajló két visszatérési kísérlete. Az első királypuccsra 1921. március 25. és április 5. között került sor. Ekkor a király között került sor. Ekkor a király békés úton szólította fel Horthy kormányzót a hatalom átadására, aki ez elől – az antant által kilátásba helyezett háború miatt – elzárkózott. A fegyveres visszatérési kísérlet 1921. október 20. és november 1. között volt. A királyhoz

csatlakozott csapatok és a Horthyhoz hű alakulatok közötti csatára Budaörsnél október 23-án került sor. Ebben a királypártiak vereséget szenvedtek. Másnap Tatán az uralkodót és feleségét őrizetbe vették, majd eleget téve az antant hatalmak kérésének, november 1-jén átadták őket az angol megbízottoknak, akik Madeira szigetére vitték. A trónfosztás 1921. november 6-án zajlott le. [GJ]

1920–1921 folyamán – nem utolsósorban a közhangulat miatt – csak vonakodva vehette tudomásul. A rákövetkező tízévnyi Bethlen-uralom azonban ennek a körülménynek az elfogadására építkezve alakította ki politikai mechanizmusát és gazdasági rendszerét.

Az ellenforradalmi kurzus-időszakból a konszolidált konzervatív-liberális Bethlen-érába való átmenetet képező Teleki-kormány működéséből – amelynek 1921 húsvétján az első királypuccs vetett véget – három akaszt emelhetünk ki: a numerus claususnak nevezett törvényt, amely az antiszemitizmus mérsékelt változatának törvényesítése; a Nagyatádi nevével fémjelzett földreformot; és végül a rendszer büntetőjogi védelmét megalapozó úgynevezett rendtörvényt, amelyet annak akár bal-, akár jobboldali ellenségeivel szemben alkalmaztak.

Míg az 1918 előtti liberális-konzervatív korszakban a magyarországi zsidóság többsége számára az asszimilá-

